

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

УДК 300.3+301+930.1

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.3.5>**Параджук Олена Олександрівна**

аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-8514-8367

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Метою нашого дослідження є визначення основних тенденцій розвитку історичної свідомості в умовах сьогоденного кризового суспільства. Здійснена спроба систематичного аналізу сучасних історіософських та філософсько-історичних концепцій, шкіл, підходів, доктрин, що виражають суть трансформаційних процесів у взаємозв'язку традицій та інновацій – розвитку суспільства та повсякденного життя. Головна рушійна сила історичної свідомості розглядається як співвідношення індивідуалістичних та колективістських тенденцій в історії суспільства та конкретних суспільств. Сучасні філософсько-історичні та історіософські погляди також перебувають у стані невизначеності, що значно ускладнює вирішення дослідницької мети. Актуальність теми дослідження визначається сучасними трансформаційними процесами в галузі історичної свідомості людства. Йдеться про результат соціального впливу історичних відносин у сенсі взаємодії традицій та інновацій у галузі історичної свідомості, яка цілісно концентрує часові та просторові прогаліни людського існування – через минуле, сьогодення та майбутнє. Ця тріада виражає суттєвий зміст соціального розвитку, в якому стрижнем є співвідношення індивідуалістичних та колективістських тенденцій. В умовах постійних трансформацій, соціальної та природної, історична свідомість характеризується як духовна соціокультурна формація, яка, на наш погляд, втілює два визначальні процеси – процес передачі культурно-історичної спадщини та формування тенденцій у суспільстві, його соціальні утворення та відносини. Історична свідомість – важливе соціально-історичне явище, яке пов'язує в соціальній та індивідуальній історії три втілення людського буття – минуле, сучасне та майбутнє. Історична свідомість виконує багато ідеологічних та соціально орієнтованих функцій у суспільному та суспільному житті. У глобальному суспільстві йде жорстка боротьба між традиціями та інноваціями, особливо у світогляді. Це впливає на багато елементів соціального духовного життя. У них – у міфології, релігії, науці, мистецтві та літературі, в освіті та вихованні історична свідомість має значення міжетнічної передачі між поколіннями. І загальнолюдські, і регіональні, і місцеві цінності передаються через історичну свідомість.

Ключові слова: трансформація, історична свідомість, ціннісні орієнтації, суспільство, цивілізація, людина.

Вступ. Актуальність теми дослідження визначається сучасними трансформаційними процесами в галузі історичної свідомості людства. Йдеться про результат соціального впливу історичних відносин у сенсі взаємодії традицій та інновацій у галузі історичної свідомості, яка цілісно концентрує часові та просторові прогаліни людського існування – через минуле, сьогодення та майбутнє. Ця тріада виражає суттєвий зміст соціального розвитку, в якому стрижнем є співвідношення індивідуалістичних та колективістських тенденцій. В умовах постійних трансформацій, соціальної та природної, історична свідомість характеризується як духовна соціокультурна формація, яка, на наш погляд, втілює два визначальні процеси – процес передачі

культурно-історичної спадщини та формування тенденцій у суспільстві, його соціальні утворення та відносини. Історичну свідомість вивчають гуманітарні науки, включаючи філософію історії та історіософію. Ці сегменти теоретичного знання виражають рух думки з точки зору розуміння соціального процесу, взятого в ретроспективі: філософія історії базується на дедуктивному мисленні про історію та її результати у свідомості, ширше – в культурі людини, а історіософія узагальнює факти в інформаційно-пізнавальному історичному просторі часу. І оскільки практичний матеріал щоденно стає дедалі більшим, росте у геометричній прогресії, заповнюючи всі прогалини – друковану та віртуальну електронну, проблема його узагальнення та систематизації є актуальною. На основі фактичного матеріалу історики розробляють схеми історичного процесу, який надалі у формі дидактики та методології формується як історичне знання. Це знання, в свою чергу, представляються суспільству через функціонування інститутів – державного та громадського. Держава визначає зміст та форми організації цих знань: через освіту та виховання, регулювання засобів масової інформації, діяльність установ, товариств та організацій історичної спрямованості (включаючи музеї, архіви, різні фонди) тощо.

Сьогодні така діяльність в Україні має, насамперед, громадянський патріотичний характер та значення. Це спричинено геополітичними процесами, станом гібридної війни, іншими кризами та проблемами, особливо у сфері духовного, культурного та інформаційного розвитку особистості. Історична свідомість по суті спрямована на культурний розвиток людини, всередині якого відбуваються трансформаційні процеси ідеологічного змісту. Загалом, людська свідомість постійно взаємодіє: генотипові форми історичної пам'яті, традиції предків, виражені у різних формах, набуті соціально значущі знання, настанови, орієнтації, сподівання, очікування тощо. Ці свідомі елементи постійно співвідносяться в природі людини на трьох рівнях – на рівні сприйняття, на рівні уяви та на рівні розуміння, суттєво впливаючи на індивідуальну поведінку та індивідуальне світоглядне позиціонування. Для нашої теми це важливо в сенсі формування історичної свідомості як фундаментального сегмента свідомості особистості та її творчої трансформаційної діяльності. Людина, набуваючи соціального досвіду, знань, перебуваючи у стані тривалого спілкування зі світом різноманітної інформації, особливо у своєму віртуальному візуальному сегменті, щодня стикається з історією та сучасністю, формуючи внутрішній світ. Людина, маючи широкий доступ до світових знань та інформації, з одного боку, є продуктом сім'ї, соціального середовища, а з іншого – генератором нових ідей, інформації та знань, які певним чином переплітаються із загальнолюдським історичним та культурним контекстом. Людина, щодня рухаючись по сходах знань, знову пізнає для себе різноманітний культурний та історичний світ – через міфологію, релігію, вивчення сімейних традицій, через наслідування традицій та нововведень у соціальних групах, через освіту та виховання, загалом – через приєднання до історичної свідомості суспільства у різних формах. Перш за все, важливим є ставлення людини до пізнання загальнолюдської культури та знань та соціокультурної спадщини на рівні соціального середовища, в якому тече її життя.

Метою та предметом дослідження є аналіз та систематизація сучасних підходів до розуміння стану та просторово-часових трансформацій на рівні історичної свідомості як соціального явища. Її значний соціальний характер, у свою чергу, визначається державою та змінами в політиці, економіці та культурі, а особистісний – через стан та перетворення в індивідуальній соціальній культурі на регіональному та місцевому рівнях. Іншими словами, соціальний рівень охоплює діяльність соціальних інститутів, а особистісний – всю систему повсякденних людських відносин – сімейних, професійних, побутових. Наш підхід полягає у характеристиці співвідношення індивідуалістичних та колективістських тенденцій історичного розвитку, які відображають зміст історії та відображають її у свідомості на соціальному та особистісному рівнях. Далі ми розглянемо, як цей взаємозв'язок відображається в предметі – об'єктному процесі розуміння історії – через взаємозв'язок філософії історії та історіософії, що відображається в сучасних концепціях – як зарубіжних, так і вітчизняних.

Методи та методологія. Перш за все слід зазначити, що предметом філософії історії є інтерпретація та розкриття змісту історичного процесу та історичних знань з позицій філософської

методології. У цьому аспекті використовуються структурні елементи філософії, стосовно яких розгортається аналіз історичної свідомості. На рівні мета-аналізу це онтологія філософії історії, яка вивчає проблеми історичного існування, такі як: зміст та спрямованість історичного прогресу, формування єдиного історичного часового простору історії, визначення єдності світової історії, місце людини у всесвіті. Важливим місцем у цьому є процес вивчення логіки суспільства, взаємозв'язку та взаємозалежності різних його сторін. Ця логіка розкривається як ідеальне бачення історії у всіх її складових частинах, як мета-історія, в якій повністю реалізується її предмет – людина та соціальні групи. Гносеологія філософії історії фокусується на проблемах історичного знання, а саме: вивченні, аналізі, поясненні історичних фактів та подій, визначенні специфіки історичного знання, пошуку істини в історичному знанні тощо.

Дотримання методології філософії історії в аспекті історичної свідомості дає змогу по суті розкрити функції філософії історії. Зокрема, ідеологічна функція філософії історії сприяє формуванню у людини ідентифікованого погляду на історію: існування та розвиток суспільства, розуміння єдності та різноманітності історичного процесу, його змісту та напрямків, місця та ролі особистість. В цьому аспекті висвітлення ролі окремих людей та їх місця у створенні історії є, перш за все, значенням свідомого фактора та фактору історії. Його також можна інтерпретувати з точки зору інших гуманітарних наук, зокрема: соціальної психології, психології міфу та релігії, психології творчості тощо.

Теоретична функція філософії історії полягає в тому, що в психічному розвитку формується можливість заглянути в історичний процес, розглядаючи його на рівні теорії як сукупність поглядів на його сутність, зміст, напрями історичного розвитку. Таким чином, формується можливість здійснити теоретичну реконструкцію минулого, встановити істинність історичних фактів та подій та сформуванню їх адекватну оцінку. У цьому аспекті ми також зазначаємо, що історичну свідомість можна трактувати як ідеальну конструкцію, модель, матрицю, на якій можна нав'язати практичні висновки з історичного існування.

Методологічною функцією філософії історії є можливість застосування її положень у напрямку вивчення явищ та подій минулого, вивчених одночасно суміжними суспільними науками. При такому підході положення та висновки філософії історії відіграють роль своєрідного методологічного інструменту в дослідженнях, що проводяться, в тому числі в галузі соціології, економіки, політології та інших гуманітарних наук. У цьому ракурсі вищезазначене співвідношення індивідуалістичних та колективістських тенденцій в історії як аспект розуміння існування історичної свідомості служить своєрідною матрицею, на яку може накладатися фактична історія, взята за її загальними, регіональними та місцевими ознаками. Це особливо важливо для етнічної історії, яка чітко відображає основні риси як загальнолюдської, так і індивідуальної. Прогностична функція філософії історії полягає в тому, що знання законів історичного процесу допомагає прогнозувати тенденції розвитку суспільства, окремих його підсистем, безпосередніх та віддалених наслідків подій в історії, результатів соціально-культурної діяльності. На основі такого прогнозу можна передбачити розвиток соціальних явищ та суспільства в цілому. Завдяки вивченню установок у суспільстві, ставлення людей до сьогодення, до політики держави та її уряду можна передбачити хід розвитку як цілісної суспільної свідомості, так і її історичного сегмента.

Результати. Представники циклічної теорії [1; 2; 3], а також їх попередники, спрямовували свої дослідження на виявлення закономірностей історичного процесу [4; 5; 6]. Взагалі цивілізаційний підхід до розуміння філософії історії був результатом інтелектуальних зусиль XIX – початку XX століттях [7, с. 11–13]. Головною його особливістю є ствердження ідеї існування різних культур та цивілізацій, їх специфіки та різноманітності; в його потоці заперечується жорстка однолінійна схема соціального прогресу. Зокрема, Освальд Шпенглер критикував європоцентричну однолінійну схему соціального прогресу. Основною категорією у філософії Шпенглера є культура, яку він розуміє як особливий організм, відокремлений від однакових організмів. Шпенглер [1] заперечує цілісність та єдність світової історії, існування в ній постійного та загального; визначає ряд конкретних культур в історії людства. Арнольд Тойнбі

розглядає історію як збірку історій окремих своєрідних, відносно закритих цивілізацій; на його думку, кожна з них пройшла певні етапи історичного існування, такі як: виникнення, ріст, злам та розпад. А. Тойнбі прагнув вивести загальні емпіричні закони повторення суспільного розвитку, які могли б передбачити глобальні події в досяжному майбутньому [3]. Прихильники епістемологічної теорії та критики історичного пізнання (Вільгельм Ділтей, Бенедетто Кроче) не обмежувалися суто прагматичною історіософією, аналізуючи історичне пізнання як знання основ людського існування в його підсвідомому плані. Неокантіанська філософія історії [8] та аналітична філософія історії [9; 10] має свій погляд на наш предмет. Вони приділяють особливу увагу проблемі цінностей історії, з'ясуванню раціональних основ оціночних суджень, стосовно яких певні явища історичного знання є або цінними, або ні. Розглядаючи взаємозв'язок соціального життя та духовного життя, Віндельбанд [8, р. 234–236] робить висновок про провідну роль у духовному житті в історії суспільства світу цінностей, виходячи з міркувань, що філософія історії – це вчення про цінності, які є важливими як інструменти впливу на життя та діяльність людей.

Важливою особливістю сучасної філософії історії є те, що її предметом є глобальні проблеми світової історії, сучасна цивілізація тощо. Через їх розкриття, і особливо через розкриття взаємозв'язку між індивідуалістичними та колективістськими тенденціями історичного прогресу, можна розглянути суть трансформацій як соціально-історичної свідомості, так і індивідуальної свідомості. У цьому сенсі важлива робота дослідників у галузі теорії сучасного глобального суспільства, в якій візуалізується свідомість. Зокрема, проблему змісту та спрямованості історичного процесу також розглядав Фукуяма [11, р. 15–25], який запропонував авторською концепцією «кінця історії», суть якої полягає в тому, що людство з часом знайде оптимальну форму суспільства та держави; що універсальний ідеал – це сукупність ліберальних ідей та поглядів, на основі яких потрібно задовольняти людські потреби та вирішувати основні суперечності суспільства. Сучасна людина пов'язана зі світом різноманітної візуальної інформації, ширше – культурою, в межах якої людина сприймає світ у екрані бачення від міні-екранів до загального екранного зображення, яким є світ; ця людина сприймає історію як калейдоскоп кольорових зображень. У цьому аспекті важливо залучити людину до світу реальних подій, що мали місце в історії, допомогти їй зрозуміти суть цих подій, щоб вона не розчинилася у уявному, маніпульованому світі.

Гносеологічним напрямком філософії історії є критична філософія історії. Це пов'язано з тим, що її представники наполягають на думці, що критична експертиза історії дає змогу сформувати певну модель історії людства, оцінити ступінь істинності історичних фактів, теоретично відтворити картину історичної дійсності. Джерела цього підходу походять з баденської школи неокантіанства, яке займалося методологічними проблемами історичного пізнання, вивченням специфіки історії людства [12; 13, р. 1–19]. Представники онтологічної концепції розглядають предмет філософії історії як сукупність досліджень, спрямованих на виявлення специфічних особливостей соціальних явищ та процесів. Ці дослідження пов'язані з такими загальнофілософськими онтологічними проблемами, при вирішенні яких враховуються відмінності історії суспільства від інших соціальних явищ. Творці цього підходу стверджують, що у центрі уваги філософії історії повинні бути в першу чергу онтологічні проблеми: зміст та формування історії людства, суть історичного процесу, можливість прогнозування майбутнього, ролі та місця людини в історичному процесі тощо. Саме в ході цієї доктрини при розгляді рушійних сил суспільного розвитку виникає проблема ролі свідомості, волі людини в історичному процесі.

У сучасній філософії історії співіснують два основні підходи до пояснення логіки та спрямованості історичного процесу: формаційний та цивілізаційний підходи. Зокрема, формаційний підхід базується на моністичному розумінні історії; трактує історію як єдиний лінійно-поступальний, природно-історичний процес у формі послідовних змін у соціально-економічних формаціях. Сьогодні існує певне розуміння історії, що вона намагається використовувати позитивні сторони минулих підходів, заснованих на компенсації їх недоліків. Такий підхід

називається монадичним. Характерною його особливістю є розгляд світового історичного процесу в єдності, який, у свою чергу, формується з багатьох історичних суспільств.

Отже, історична свідомість розуміється як особлива форма суспільної свідомості, що включає: соціальну пам'ять, історичні факти, уявлення про історичні процеси та закономірності їх перебігу, явище соціально-історичного прогнозування, а також сукупність соціальних ідеалів, які взаємодіють один з одним і зумовлені певними матеріальними та ідеальними факторами в соціокультурній сфері суспільства [14, р. 202]. Історична свідомість – це сукупність ідей, поглядів, ідей, почуттів, установок, що відображають сприйняття та оцінку суспільства та особистості минулого у всій його різноманітності; вона характерна як для суспільства в цілому, так і для різних соціально-демографічних, соціально-професійних та етносоціальних верств. Із точки зору методології соціального пізнання історична свідомість як важлива складова частина суспільної свідомості має важливе значення для етносу як ресурсної бази в сенсі отримання від нього важливої інформації, що має стратегічне ідеологічне та ідеологічне значення. Для України це виражається у зверненні до історії концептуально важливих фактів, починаючи з протистояння українського національного духу з імперією та неоімперією. Саме трансформації в українській національній свідомості, пов'язані із посяганнями на її ідентичність, визначають сьгодні значення історичної свідомості, особливо в ситуації фальсифікації національної історії певними структурами та діячами. В контексті інтенсивних глобальних духовних та інформаційних перетворень у культурній сфері відбувається інтеграція історичної свідомості суспільства в індивідуальну свідомість людини, яка знаходилася на перехресті багатьох ідеологічних та культурних впливів [15, с. 104–109]. Така інтеграція, на наш погляд, забезпечує прогрес суспільства та його етнічних груп, що, у свою чергу, всебічно співвідноситься зі здатністю суспільства та соціальних груп, в сенсі врахування та розуміння досвіду минулого, адекватного використання традиційної історичної бази знань, соціальної діяльності, шляхів та засобів їх досягнення та подальшої критичної оцінки її результатів [16, с. 25–28]. Сучасні перетворення в колективній пам'яті людства, соціальній пам'яті тощо вимагають ретельного збору, накопичення, зберігання та відповідного щоденного використання історичних знань, набутих теоретичним аналізом історії, а також досвіду практичного життя в минулому, з метою відтворення родового життя людської спільноти. У цьому аспекті історична свідомість є механізмом, який всебічно переосмислює події минулого, представляючи історичні знання у відповідній сучасній перспективі. Сьогодні в результаті трансформації світогляду інформації та знань маніпуляція історичною свідомістю є однією із складових частин у сенсі інформаційної війни. Зокрема, одним із методів впливу на історичну свідомість є використання дезорієнтуючої інформації як такої, яка фальсифікує її місце в історичному процесі, економічному стані суспільства, у міжнародних та міждержавних відносинах [15, с. 107]. Слід також розуміти, що історична свідомість є продуктом тривалого в просторі-часі процесу духовного, культурного та соціально-політичного розвитку як особистості, так і соціальних класів, груп, спільнот, націй та народів; це результат еволюції особливої сфери культури, функціонування якої визначається потребами соціальної теорії та практики. Історична свідомість пов'язує минуле, сьогодення та майбутнє у певну цілісну цілісність. Час і простір є дуже важливими категоріями історичної свідомості. У зв'язку із цим П. Штомпка писав: «... Досвід часу та ідея часу походять від змін у реальності, що відбуваються ...» [17, с. 67]. Мається на увазі соціальні перетворення, які впливають на сприйняття суспільством та індивідом історичного часу. У цій перспективі ми зауважимо, що відчуття часу в сучасну глобальну епоху значно відрізняється від тих самих почуттів у минулі епохи. Це пов'язано з домінуванням ЗМІ, впливом Інтернету, загальною інформаційною ситуацією, коли одночасно все людство бере участь в історичному процесі – або безпосередньо, або віртуально. Також історична свідомість «відповідає» за дії певних історичних постатей. Зокрема, через історичну пам'ять як сегмент історичної свідомості передаються цінності історичної епохи, цінності певного суспільства – на рівні традицій, загалом – етнічної історії. Особливе значення історична свідомість набуває в так звані «перехідні часи», на перехідних етапах розвитку націй та держав, коли відбуваються

суттєві зміни в духовній, соціально-культурній та виробничо-матеріальній сферах суспільного життя. Це має вирішальне значення для позиціонування України у світовому просторі-часі. В історичній пам'яті українського народу фіксуються такі історичні події, що мають глобальне значення – Голодомор, події Другої світової війни, сторінки Голокосту та інші. Події 2004-2014 та наступних років назавжди закарбувались в історії України. Ці прогалини в сучасній національній історії є способом консолідації українського суспільства під час складної геополітичної ситуації та «гібридної» війни; предмет соціально-гуманітарного філософського осмислення у напрямку розробки сучасної методології системно-функціонального аналізу процесу формування соціокультурних цінностей у сучасному суспільстві. України.

Висновки. Історична свідомість – важливе соціально-історичне явище, яке пов'язує в соціальній та індивідуальній історії три втілення людського буття – минуле, сучасне та майбутнє. Історична свідомість виконує багато ідеологічних та соціально орієнтованих функцій у суспільному та суспільному житті. У глобальному суспільстві йде жорстка боротьба між традиціями та інноваціями, особливо у світогляді. Це впливає на багато елементів соціального духовного життя. В них – у міфології, релігії, науці, мистецтві та літературі, в освіті та вихованні історична свідомість має значення міжгенераційної передачі між поколіннями. І загальнолюдські, і регіональні, і місцеві цінності передаються через історичну свідомість. Торкаючись історії, особистість потрапляє у внутрішній світ тіла суспільства, переживаючи те, що колись мало місце в реальному житті. Завдяки цим переживанням та образним уявленням про минуле, людина приєднується до Вічності. Для України сьогодні історична свідомість – це область жорстокої ідеологічної боротьби, особливо в умовах зовнішніх загроз та викликів, в умовах невирішеності багатьох питань соціального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Spengler O. *The decline of the West*. USA: Oxford University Press. 1991. 492 p.
2. Farrenkopf J. Spengler's historical pessimism and the tragedy of our age. *Theory and Society*, 1993. 22(3). P. 391–412.
3. Toynbee A. J. *A Study of History: Volume I: Abridgement of Volumes I-VI (Vol. 1)*. Oxford, UK: Oxford Paperbacks. 1987. 640 p.
4. Kroll J. P. *A Biography of the Soul: Oswald Spengler's Biographical Method and the Morphology of History*. *German Life and Letters*. 2009. 62(1). P. 67–83.
5. Lang M. Globalization and global history in Toynbee. *Journal of World History: Official Journal of the World History Association*. 2011. 22(4). P. 747–783.
6. Steizinger J. From völkerpsychologie to cultural anthropology: Erich rothacker's philosophy of culture. *HOPOS. The Journal of the International Society for the History of Philosophy of Science*. 2020. 10(1). P. 308–328.
7. Павленко Ю.В. *Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства*. Київ : Либідь, 2001. 360 с.
8. Windelband W. *Präludien: aufsätze und reden zur philosophie und ihrer geschichte (Vol. 744)*. Hamburg, Germany: Felix Meiner Verlag, 2021. 598 s.
9. Hesse M. *Philosophy, science, and method. Essays in honor of Ernest Nagel*. Sidney morgenbesser, Patrick suppes, Morton white. *International Review Devoted to the History of Science and Its Cultural Influences*. 1974. 65(4). P. 528–529.
10. Hempel C. G. *Scientific inquiry: Invention and test*. *Science and the World: Philosophical Approaches*. 2014. P. 1–14.
11. Fukuyama F. *Thirty years after The End of History? Co-Herencia*. 2021. 18(34). P. 15–25.
12. Aaron R., Bryan D. B. *The 7 principles of the affluent soul: Exploring consciousness, science & philosophy*. North Charleston, SC: Createspace Independent Publishing Platform. 2018. 221 p.
13. Mazgaj P. *Raymond Aron, the United States, and the early cold war, 1945–1953*. *The International History Review*. 2020. P. 1–19.
14. Wilczynski J. *An encyclopedic dictionary of Marxism, socialism and communism: Economic, philosophical, political and sociological theories, concepts, institutions and practices – classical and modern, east-west relations included*. De Gruyter, 2019. 660 p.

15. Пержун В. Исторична свідомість як форма суспільної свідомості: соціологічний аспект. *Релігія та соціум*. 2012. № 2. С. 104–109.
16. Вашкевич В.М. Исторична свідомість молоді: політологічний концепт : монографія. Київ : Світогляд, 2005. 287 с.
17. Штомпка П. Социология социальных изменений. Москва : Аспект-Пресс, 1996. 239 с.

REFERENCES

1. Spengler O. (1991) *The decline of the West*. Oxford University Press, USA.
2. Farrenkopf J. (1993) Spengler's historical pessimism and the tragedy of our age. *Theory and Society*. 22(3), 391–412.
3. Toynbee A. J. (1987) *A Study of History: Volume I: Abridgement of Volumes I-VI (Vol. 1)*. Oxford, UK: Oxford Paperbacks.
4. Kroll J. P. (2009) A Biography of the Soul: Oswald Spengler's Biographical Method and the Morphology of History. *German Life and Letters*, 62(1), 67-83.
5. Lang M. (2011) Globalization and global history in Toynbee. *Journal of World History: Official Journal of the World History Association*, 22(4), 747–783.
6. Steizinger J. (2020) From völkerpsychologie to cultural anthropology: Erich rothacker's philosophy of culture. *HOPOS The Journal of the International Society for the History of Philosophy of Science*, 10(1), 308–328.
7. Pavlenko Yu. V. (2001) *Istoriia svitovoi tsyvilizatsii. Sotsiokulturnyi rozvytok liudstva [History of world civilization. Socio-cultural development of mankind]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
8. Windelband W. (2021) *Präludien: aufsätze und reden zur philosophie und ihrer geschichte (Vol. 744)*. Hamburg, Germany : Felix Meiner Verlag.
9. Hesse M. (1974) *Philosophy, science, and method. Essays in honor of Ernest Nagel*. Sidney morgenbesser, Patrick suppes, Morton white. *International Review Devoted to the History of Science and Its Cultural Influences*, 65(4), 528–529.
10. Hempel C. G. (2014) *Scientific inquiry: Invention and test*. *Science and the World: Philosophical Approaches*. 1-14.
11. Fukuyama F. (2021) *Thirty years after The End of History? Co-Herencia*, 18(34), 15–25.
12. Aaron R. & Bryan D. B. (2018) *The 7 principles of the affluent soul: Exploring consciousness, science & philosophy*. North Charleston, SC: Createspace Independent Publishing Platform.
13. Mazgaj P. (2020) *Raymond Aron, the United States, and the early cold war, 1945-1953*. *The International History Review*, 1–19.
14. Wilczynski J. (2019) *An encyclopedic dictionary of Marxism, socialism and communism: Economic, philosophical, political and sociological theories, concepts, institutions and practices – classical and modern, east-west relations included*. De Gruyter.
15. Perzhun V. (2012) *Istorychna svidomist yak forma suspilnoi svidomosti: sotsiolohichni aspekt [Historical consciousness as a form of social consciousness: a sociological aspect]*. *Relihiia ta sotsium*. 2, 104–109 [in Ukrainian].
16. Vashkevych V. M. (2005) *Istorychna svidomist molodi: politolohichni kontsept. Monohrafiia [Historical consciousness of youth: political science concept. Monograph]*. Kyiv: Svitohliad [in Ukrainian].
17. Shtompka P. (1996) *Sotsiologiya sotsialnykh izmeneniy [Sociology of social change]*. Moskva: Aspekt-Press [in Russian].

Paradiuk Olena Oleksandrivna

Post-graduate student at the Department of Philosophy,
Social Studies and Sociocultural Activity Management,
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankovskaya str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8514-8367

TRANSFORMATION OF VALUE ORIENTATIONS AND HISTORICAL CONSCIOUSNESS IN MODERN SOCIETY

The purpose of our study is to determine the main trends in the development of historical consciousness in today's crisis society. An attempt is made to systematically analyze modern historiosophical and philosophical-historical concepts, schools, approaches, doctrines that express the essence of transformational processes in the relationship of traditions and innovations – the development of society and everyday life. The main driving force of historical consciousness is seen as the ratio of individualistic and collectivist tendencies in the history of society and specific societies. Contemporary philosophical-historical and historiosophical views are also in a state of uncertainty, which greatly complicates the solution of the research goal. The relevance of the research topic is determined by modern transformational processes in the field of historical consciousness of mankind. It is the result of the social influence of historical relations in the sense of the interaction of traditions and innovations in the field of historical consciousness, which integrally concentrates the temporal and spatial gaps of human existence – through the past, present and future. This triad expresses the essential meaning of social development, in which the core is the ratio of individualistic and collectivist tendencies. In the conditions of constant transformations, social and natural, historical consciousness is characterized as a spiritual socio-cultural formation, which, in our opinion, embodies two defining processes – the process of cultural and historical heritage and trends in society, its social formations and relations. Historical consciousness is an important socio-historical phenomenon that connects in social and individual history three incarnations of human existence – past, present and future. Historical consciousness performs many ideological and socially oriented functions in public and social life. In a global society, there is a fierce struggle between tradition and innovation, especially in the worldview. This affects many elements of social spiritual life. In them – in mythology, religion, science, art and literature, in education and upbringing, historical consciousness has the significance of interethnic transmission between generations.

Key words: transformation, historical consciousness, value orientations, society, civilization, man.